

ŁUKASZ BURKIEWICZ

KRÓLESTWO CYPRU JAKO OBIEKT ZAINTERESOWAŃ PAŃSTW ŚRÓDZIEMNOMORSKICH W LATACH 1192–1489. PRÓBA ZARYSOWANIA PROBLEMU

Łaciński Cypr pod panowaniem francuskiej dynastii Lusignan z uwagi na swoje dogodnie położenie geograficzne – rozpatrywane ze strategicznego, ekonomicznego oraz politycznego punktu widzenia – szybko znalazł się w orbicie zainteresowań, a mianowicie: Sycylii pod panowaniem Hohenstaufów, Andegawenów i Aragonów, państw włoskich Genui, Wenecji i Księstwa Sabaudii, Anglii oraz afrykańskiego sułtanatu mameluków. Początkowo uwaga ta była zbudowana na politycznych argumentach, jednak wraz z pojawieniem się krzyżowców w Ziemi Świętej, a następnie rozwojem handlu z muzułmanami zrodziły się również ekonomiczne przesłanki przemawiające za przejęciem kontroli nad wyspą.

Cypr stał się bizantyńską prowincją w toku długoletnich wojen z Arabami zakończonych opanowaniem wyspy przez cesarza Nikefora II Fokasa w 965 roku. Atrakcyjna lokalizacja Cypru, z jednej strony przecinająca szlaki handlowe, zarówno z Europy do Ziemi Świętej, jak i z Anatolii do Egiptu, z drugiej zaś kontrolująca lewantyńską żeglugę, stała się przedmiotem zakusów krzyżowców podążających do Ziemi Świętej¹. Na początku maja 1191 roku flota króla Anglii, Ryszarda Lwie Serce, udająca się do Ziemi Świętej w ramach wyprawy nazwanej później przez historyków III krucjatą, przybiła do brzegów Cypru będącego wówczas w rękach bizantyńskiego uzurpatora Izaaka Dukasa Komnena. Ryszard Lwie Serce w ciągu trzech tygodni pokonał niezbyt silne oddziały greckie i zajął wyspę².

Kiedy jednak Ryszard Lwie Serce przygotowywał się do drogi powrotnej do Anglii, Cypr stał się dla niego ciężarem. Początkowo odsprzedał go templariuszom (1191), jednak rycerze zakonni nie potrafili podporządkować swojej władzy greckiej ludności³.

---

¹ N. Coureas, *Apple of Concord: The Great Powers and Cyprus, 400–1960*, „Κυπριακά Σπουδαί” 2005, vols. 67–68, s. 449; D. Alastos, *Cyprus in history. A survey of 5000 years*, London 1976, s. 125–140.

² G. Hill, *A History of Cyprus*, vol. I, Cambridge 1948, s. 318–320; Ł. Burkiewicz, *Na styku chrześcijaństwa i islamu. Krucjaty i Cypr w latach 1191–1291*, Kraków 2008, s. 29–34; R. Pernoud, *Ryszard Lwie Serce*, Warszawa 1994, s. 105–109.

³ E. de Lusignan, *Chorographia, Et Breve Historia Universale: dell'Isola de Cipro principiando al tempo di Noe per in sino al 1572*, Bologna 1573, § 48–49; J. Richard, *Les révoltes chypriotes de 1191–1192 et les inféodations de Guy de Lusignan* [w:] *Montjoie. Studies in crusade history in honour of Hans Eber-*

Wobec tego król Anglii znalazł nowego kupca – został nim Gwidon z Lusignan, król jerozolimski, który w 1192 roku wobec utraty poparcia w swoim królestwie chętnie przyjął propozycję Ryszarda Lwie Serce⁴.

Niniejszy szkic nie rości sobie praw do wyczerpującego przedstawienia tematu, lecz jedynie ma na celu zarysowanie omawianej problematyki, która do tej pory w dużej części nie została reprezentowana w polskiej literaturze. Ponadto autor skupił się w głównej mierze na zabiegach o Cypr motywowanych aspektami politycznymi, zaznaczając jedynie kwestie ekonomiczne⁵.

HOHENSTAUFOWIE

Pierwsze plany przejścia kontroli nad Cyprzem Lusignanów były związane z Sycylią, skąd w XII i XIII stuleciu wychodziły dalekosiężne plany budowy imperium obejmującego wschodnie obszary Morza Śródziemnego. Narodziły się one wraz z objęciem władzy w Palermo przez cesarza Henryka VI Hohenstaufa, snującego plany aneksji terenów należących do Cesarstwa Bizantyńskiego⁶.

Jak wspomniano, Cypr od 1192 roku był w rękach francuskiej dynastii Lusignan, która zakupiła wyspę od króla Anglii Ryszarda Lwie Serce. W 1197 roku Amalryk z Lusignan (1194–1205), szukając przeciwwagi dla roszczeń Konstantynopola, przyjął koronę królewską z rąk cesarza Henryka VI, uznając się w ten sposób za jego wasala⁷. Kilkadziesiąt lat później Cypr znalazł się w orbicie zainteresowań syna Henryka VI, cesarza i króla Sycylii Fryderyka II Hohenstaufa, który z wielkim rozmachem prowadził własną politykę wschodnią, zmierzającą do zbudowania imperium śródziemnomorskiego, rozciągającego się od Palermo po Jerozolimę⁸. W celu przejścia władzy w Królestwie Jerozolimskim w 1225 roku Fryderyk II sprowadził do Italii oraz niezwłocznie

hard Mayer, ed. B.Z. Kedar, J. Riley-Smith, R. Hiestand, Aldershot 1997, s. 123–125; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 36–37; Ł. Burkiewicz, *Templariusze i ich wpływ na politykę wewnętrzną Królestwa Cypru w przededniu kasaty zakonu*, „Studia Historyczne” 2009, R. LII, z. 1 (205), s. 4; idem, *Na styku...*, s. 39–41.

⁴ *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, publiées par M. Réne de Mas Latrie, Paris 1891–1893, vol. I, s. 85, vol. II, s. 8; *Chronique de l'île de Chypre par Florio Bustron*, éd. par L. de Mas Latrie [w:] *Mélanges historiques*, vol. V, Paris 1886, s. 52; Ł. Burkiewicz, *Na styku...*, s. 42–43.

⁵ O ekonomicznym podłożu zainteresowań Cyprzem włoskich republik kupieckich pisali m.in. D. Quirini-Popławska, J. Richard, M. Balard, B. Arbel, S. Bliznyuk, N. Coureas i P.W. Edbury.

⁶ S. Runciman, *Nieszpory Sycylijskie*, Katowice 2007, s. 147.

⁷ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*, Paris 1852–1861, vol. I, s. 127, vol. II, s. 11, 31; J. Hauziński, *Cypr* [w:] *Encyklopedia historyczna świata*, pod red. M. Dziekan, t. X, Kraków 2005, s. 170; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 49; P.W. Edbury, *The Kingdom of Cyprus and the Crusades*, Cambridge 1991, s. 31, 56; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia Fryderyka II Hohenstaufa ze szczególnym uwzględnieniem jego stosunku do Królestwa Cypru (w świetle kroniki Filipa z Novary)*, „Prace Historyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2006, z. 133, s. 13; idem, *Na styku...*, s. 50.

⁸ J. Hauziński, *Polityka orientalna Fryderyka II Hohenstaufa*, Poznań 1978, s. 85–164; idem, *Imperator „końca świata”: Fryderyk II Hohenstauf (1194–1250)*, Gdańsk 2000, s. 49–86; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia...*, s. 7–29.

poślubił dziedziczkę tronu jerozolimskiego Jolantę⁹. Kiedy w maju 1228 roku Jolanta zmarła, cesarz wyruszył do Ziemi Świętej, aby objąć swoje nowe królestwo¹⁰. Po drodze zatrzymał się na Cyprze, gdzie jako spadkobierca swego ojca Henryka VI powołał się na odziedziczone po nim prawa do regencji nad młodym królem Cypru Henrykiem I z Lusignan, wzmacniając je roszczeniami wynikającymi z praw spadkowych do tronu cypryjskiego po zmarłej królowej Jolancie¹¹. Pomimo krwawej wojny (1228–1243), jaką Fryderyk II wydał feudałom cypryjskim i jerozolimskim, nie udało się mu przejąć kontroli nad chrześcijańskim Lewantem¹². Co prawda, zarówno syn Fryderyka, Konrad, jak i jego wnuk, Konradyn, nosili tytuły królów jerozolimskich, jednak była to tylko władza formalna, gdyż nigdy nie pojawili się w Jerozolimie oraz na Cyprze¹³.

ANDEGAWENOWIE

Wspomniany wnuk Fryderyka II Hohenstaufa, Konradyn, uwikłał się w walki o dominację w Italii z Karolem I Andegawęńskim, królem Neapolu i Sycylii. Pokonany przez niego w bitwie pod Tagliacozzo w 1268 roku, został wzięty do niewoli, a następnie ścięty. Jego śmierć uwolniła tron jerozolimski, do którego pojawiło się dwóch pretendentów, najbliższych spokrewnionych z Jolantą, babką Konradyna: był to władca Cypru Hugon III Antiocheński, po matce noszący nazwisko Lusignan, i wnuczka króla Cypru Amalryka, Maria z Lusignan¹⁴. Wobec tego, że po tron jerozolimski sięgnął Hugon III, Maria po nieudanych zabiegach na dworze papieskim w 1277 roku sprzedała swoje prawa do korony Karolowi I, przez co Andegawenowie włoscy używali tytułu królów jerozolimskich,

⁹ J. Riley-Smith, *The Knights of St. John in Jerusalem and Cyprus c. 1050–1310*, London 1967, s. 93, 163; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 56; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 66; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia...*, s. 10.

¹⁰ J.G. Mason, *Frédéric II de Hohenstaufen*, Paris 1963, s. 125; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 68; S. Runciman, *Dzieje wypraw krzyżowych*, t. III, Warszawa 1987, s. 175.

¹¹ J. Hauziński, *Imperator...*, s. 87–88; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia...*, s. 14, idem, *Na styku...*, s. 90; Niestety, dla Fryderyka II śmierć króla Amalryka z Lusignan (1205), który łączył korony Jerozolimy i Cypru, rozdzieliła dwa królestwa. Cypr pod rządami Hugona I z Lusignan (1205–1218) całkowicie się usamodzielniał, w związku z czym jego roszczenia były całkowicie bezpodstawne.

¹² E. de Lusignan, *Chorograffia...*, § 51–52; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 121–196; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 51–76; P. de Novare, *The Wars of Frederick II against the Ibelins in Syria and Cyprus*, translated, with notes and introduction by J.L. La Monte, with verse translation of the poems by M.J. Hubert, New York 1936, s. 73–174; S. Runciman, *Dzieje...*, t. III, s. 178–210; J. Hauziński, *Imperator...*, s. 73–86; idem, *Polityka orientalna...*, s. 101–140; J. Riley-Smith, *The Knights...*, s. 98, 169–180; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 94–134; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia...*, s. 15–26; idem, *Na styku...*, s. 90–103.

¹³ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. I, s. 368; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 86; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 150; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia...*, s. 26–27.

¹⁴ N. Housley, *The Italian Crusades: The Papal-Angevin Alliance and the Crusades against Christian Lay Powers, 1254–1343*, New York 1982, s. 155; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 161–162; S. Runciman, *Dzieje...*, t. III, s. 270; J. Riley-Smith, *The Knights...*, s. 92; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 36, 90; idem, *The Disputed Regency of the Kingdom of Jerusalem, 1264/6 and 1268*, „Camden Miscellany” 1979, vol. 27, s. 8, 11.

wchodząc w zatargi z władcami cypryjskimi¹⁵. Ponadto Karol I planował zająć wyspę i tylko kolejni papieże przypominali mu, że nie ma takiego prawa, a antyandegaweńskie powstanie na Sycylii położyło kres jego zamierzeniom¹⁶.

Co ciekawe, Andegawenowie czuli się dysponentami nie tylko praw do Jerozolimy, ale również do Cypru. W 1302 roku traktat w Caltabelotta, kończący zmagania aragońsko-andegaweńskie o Sycylię, zawierał ustęp, który mówił, że w wypadku powrotu Sycylii do Andegawenów następcy Fryderyka II Aragońskiego mogą zostać nagrodzeni koroną Cypru lub Sardynią. Należy jednak zaznaczyć, że wówczas żadna z tych domen nie znajdowała się w rękach Andegawenów¹⁷.

Na początku XV wieku najpotężniejszym władcą w Italii był król Neapolu Władysław I Andegaweński. Król Cypru Janus I z Lusignan (1398–1432), poszukując sojusznika w walce z Genuą, postanowił zaproponować władcy Neapolu mariaż ze swoją siostrą Marią. Władysław I używał tytułu króla jerozolimskiego, uważając się za spadkobiercę Karola I, przez co przystał na propozycję Janusa, licząc również na perspektywę nabycia praw do tronu cypryjskiego. Jednak Maria z Lusignan, która przybyła do Neapolu w lutym 1402 roku, zmarła po dwóch latach we wrześniu 1404 roku, nie dając potomka swojemu mężowi i rozwiewając definitywnie andegaweńskie plany usadowienia się na Cyprze¹⁸.

ANGLICY

Pierwsza połowa XIV wieku to okres największej świetności Królestwa Cypru. Pozycja panującej na wyspie dynastii Lusignan była na tyle mocna, że żadna zewnętrzna siła polityczna nie mogła jej zagrozić. Warto jednak odnotować epizod związany z wizytą króla Piotra I z Lusignan (1359–1369) w Londynie.

Należy zaznaczyć, że Gwidon z Lusignan (1192–1194) nigdy nie wywiązał się ze swoich zobowiązań finansowych wynikających z zakupu wyspy wobec Ryszarda Lwie Serce. Co prawda, na mocy późniejszych układów z władcą Królestwa Jerozolimskiego, Henrykiem z Szampanii, bratankiem Ryszarda Lwie Serce, dług został umorzony, to jednak władcy Anglii nie wyzbyli się planów odzyskania Cypru¹⁹. W listopadzie 1363 roku król Cypru Piotr I z Lusignan dotarł do Londynu, gdzie pragnął przekonać władcę Anglii Edwarda III do udziału w planowanej krucjacie²⁰. Edward III wprawdzie poparł wyprawę

¹⁵ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 85; J. Riley-Smith, *The Knights...*, s. 189; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 36, 93–95; idem, *The Disputed Regency...*, s. 10; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 165, 190–192; S. Runciman, *Nieszpory Sycylijskie...*, s. 171, 181–182.

¹⁶ G. Hill, op. cit., vol. II, s. 174–175; S. Runciman, *Nieszpory Sycylijskie...*, s. 193.

¹⁷ S. Runciman, *Nieszpory Sycylijskie...*, s. 285–286.

¹⁸ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 465, 477–481; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 465.

¹⁹ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. I, s. 142–143, vol. II, s. 10, 34, vol. III, s. 597, 606; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 57–58; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 3.

²⁰ *Chroniques de Jean Froissart publiées pour la Société de l'histoire de France par Siméon Luce*, t. 6: 1360–1366 (depuis les préliminaires du traité de Brétigny jusqu'aux préparatifs de l'expédition du Prince de Galles en Espagne), Paris 1869–1899, t. 6: 1360–1366, s. XLV, 89–91, 284; N. Iorga, *Philippe de Mézières (1327–1405) et la croisade au XVIe siècle*, Genève–Paris 1976, s. 178–181; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 325;

krzyżową, jednak przy okazji wysunął żądanie zwrotu koronie angielskiej Cypru w przypadku odzyskania Jerozolimy przez Piotra I. Uważał się on bowiem za spadkobiercę Ryszarda Lwie Serce, którego roszczenia bezpośrednio nie zostały zaspokojone²¹.

GENUEŃCZYCY

Niebawem Cypr stał się obiektem zainteresowania włoskich republik kupieckich, które zaczęły dostrzegać ekonomiczne znaczenie wyspy. W zamian za udział okrętów genueńskich w organizacji transportu krzyżowców na Wschód (od końca XI w.) kupcy Republiki otrzymali własne faktorie w Syrii oraz Palestynie²². Co prawda, zarówno Genueńczycy, jak i Wenecjanie jednakowo penetrowali obszar lewantyński, to jednak Republika Genui pierwsza zdobyła względy u władców Cypru, zamienione następnie na przywileje handlowe. Wraz z umocnieniem pozycji w Ziemi Świętej i opanowaniem przez Franków Cypru Genueńczycy zwrócili swoje zainteresowanie w kierunku wyspy. Pierwsze przywileje handlowe na Cyprze Republika Genui otrzymała w 1218 roku, jednak ich pozycja znacznie wzrosła po tym, jak udzielili wsparcia królowi Henrykowi I z Lusignan i rodzinie Ibelin w latach 1228–1243 w trakcie ich wojny z Fryderykiem II Hohenstaufem²³.

Genueńczycy w szczególności upodobali sobie port w Famaguście, który po upadku Akki (1291) stał się miejscem, gdzie, wobec papieskiego zakazu prowadzenia bezpośredniego handlu z muzułmanami, następowała wymiana towarów pomiędzy kupcami ze Wschodu i Zachodu. Rozmiary tego handlu sprawiły, że Famagusta szybko rozwinęła się w bogate i kosmopolityczne miasto, stając się przedmiotem zainteresowania włoskich republik kupieckich, w tym przede wszystkim Genui²⁴.

Jednak wraz z biegiem czasu drogi władców Cypru i Republiki Genui rozchodziły się. Co jakiś czas dochodziło do napięć we wzajemnych relacjach – w 1363 roku przebywający w Genui król Piotr I z Lusignan został zmuszony do nadania kolejnych przy-

---

K.M. Setton, *The Papacy and the Levant*, Philadelphia 1976, vol. I, s. 246; A.S. Atiya, *The Crusade in the Latter Middle Ages*, London 1938, s. 333.

²¹ *Chronique des Quatre Premiers Valois (1327–1393) publiée pour la première fois pour la société de l'Histoire de France par M. Siméon Luce*, Paris 1861, s. 128: N'avez-vous pas emprins à conquerre la Sainte Terre? Quand vous l'aurez conquise, vous devrés rendre le royaume de Cyppre que jadiz mon anceseur le roy Richart bailla à garder à vostre predecesseur. N. Iorga, *Philippe de Mézières...*, s. 181–182; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 165; M. Głodek, *Utopia Europy zjednoczonej. Życie i idee Filipa de Mézières (1327–1405)*, Słupsk 1997, s. 21–22; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 326.

²² R. Hryszko, *Z Genui nad Morze Czarne. Z kart genueńskiej obecności gospodarczej na północno-zachodnich wybrzeżach Morza Czarnego u schyłku średniowiecza*, Kraków 2004, s. 8.

²³ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. I, s. 302–303, vol. II, s. 39, 51–58; N. Coureas, *Economy [w:] Cyprus. Society and Culture 1191–1374*, ed. A. Nicolaou-Konnari, Ch. Schabel, Leiden–Boston 2005, s. 123–124; Ł. Burkiewicz, *Polityka wschodnia...*, s. 27; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 128.

²⁴ J. Phillips, *Łaciński Wschód 1098–1291 [w:] Historia krucjat*, pod red. J. Riley-Smitha, Warszawa 2000, s. 142; N. Coureas, *Economy*, s. 129–131; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 208–209.

wilejów Republice, a rok później omal nie wybuchł otwarty konflikt między Cyprem a Genuńczykami²⁵.

Do eskalacji nieporozumień doszło kilka lat później. Genua zorganizowała ekspedycję przeciwko wyspie, wykorzystując pretekst w postaci zamieszek antygenuńskich, jakie wybuchły w Famaguście (październik 1372) podczas koronacji na króla jerozolimskiego władcy Cypru Piotra II z Lusignan (1369–1382)²⁶. Wojnę zakończyło podpisanie traktatu pokojowego w 1374 roku, którego postanowienia na blisko 100 lat zepchnęły Cypr w orbitę wpływów Republiki Genui, a król Piotr II musiał zapłacić ogromne odszkodowanie za zniszczenia dokonane przez jego poddanych na terenie genuńskiej *loggi* w Famaguście²⁷.

Po śmierci Piotra II w 1382 roku, wobec jego bezdzietności, tron cypryjski przypadł wujowi zmarłego, Jakubowi I z Lusignan (1382–1398)²⁸, który wraz z liczną grupą cypryjskich feudalów był przetrzymywany przez Genuńczyków jako zakładnik na mocy wcześniejszych układów²⁹. Co prawda, Genua zgodziła się uwolnić Jakuba, jednak stało się to za cenę kolejnych przywilejów, które doprowadziły do przejścia przez Republikę niemal całkowitej kontroli nad cypryjskim handlem, stanowiącym najmocniejszy punkt gospodarki wyspy³⁰. Jakub przybył na wyspę dopiero 23 kwietnia 1385 roku, a w maju

²⁵ L. Machairas [Macheras], *Recital concerning the Sweet Land of Cyprus entitled „Chronicle”*, ed. and trans. R.M. Dawkins, vol. I, Oxford 1932, § 112–116; N. Iorga, *Philippe de Mézières...*, s. 150–152; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 248–249; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 164; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 240, 312, 325, 348–349; K.M. Setton, op. cit., vol. I, s. 243; Ł. Burkiewicz, *Podróż króla Cypru Piotra I z Lusignan po Europie w latach 1362–1365 i jego plany krucjatowe*, „Studia Historyczne” 2007, R. L., z. 1 (197), s. 11–12.

²⁶ D. Quirini-Popławska, *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późnośredniowiecznej Wenecji*, Kraków 1997, s. 120; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 380–411; D. Alastos, op. cit., s. 199; N. Coureas, *Apple of Concord...*, s. 451; H.D. Purcell, *Cyprus*, London 1969, s. 136–137; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 168–179.

²⁷ D. Alastos, op. cit., s. 202; H.D. Purcell, op. cit., s. 138; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 414–415; Ł. Burkiewicz, *The Cypriot Jews under the Venetian Rule (1489–1571)*, „Scripta Judaica Cracoviensia” 2008, vol. 6, s. 51.

²⁸ G. Hill, op. cit., vol. II, s. 430–431.

²⁹ E. de Lusignan, *Chorograffia...*, § 59; *Chronique de l'île de...*, s. 336–338; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 476–478, vol. II, s. 231–232; L. Machairas, op. cit., vol. I, § 545–548; *Description de toute l'isle de Chypre, et des roys, princes et seigneurs tant payens que chrestiens, qui ont commandé en icelle: contenant l'entière histoire de tout ce qui s'y est passé depuis le déluge universel, l'an 142 et du monde, 1798 jusques en l'an de l'incarnation et nativité de Jesus-Christ, 1572*, par R. Père F. Estienne de Lusignan, composée premièrement en Italien, et imprimée à Bologne la Grasse, et maintenant augmentée et traduite en François, Paris 1580, § 150b–151.

³⁰ L. Machairas, op. cit., vol. I, § 613; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 492, vol. II, s. 256–257; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 351: 19 lutego 1383 roku, za cenę uwolnienia Jakuba I z Lusignan, Genuńczycy wymusili na Cypryjczykach: miasto i port w Famaguście wraz z obszarem przylegającym do nich na odległość do dwóch mil znajdowały się pod jurysdykcją prawną i finansową Republiki Genui. Wszystkie statki handlowe przybywające na Cypr były zmuszone przybijać do Famagusty. Oznaczało to, że zawinięcie do jakiegokolwiek innego portu cypryjskiego było naruszeniem prawa i taki okręt powinien być zatrzymany. Z tego nakazu były wyłączone statki przybywające z obszarów tureckich, które mogły się kierować do portu w Kyrenii. Król musiał zwrócić Genuńczykom wszystkie zabrane im nieruchomości lub je odkupić po cenie, za jaką zostały przez nich nabyte z dodatkową opłatą 5% za każdy rok ich okupacji. Rycerstwo cypryjskie mogło zatrzymać swoje dobra leżące w granicach genuńskiej strefy. Suma należności, które król Jakub musiał zapłacić Genuńczykom, wynosiła 852 tysięcy florenów.

tegoż roku został koronowany w Nikozji na króla Cypru³¹. Wobec okupacji Famagusty przez Genuńczyków koronacja na tytularnego króla jerozolimskiego, dotychczas przeprowadzana w tym mieście, odbyła się również w Nikozji w 1389 roku³². Następca Jakuba I, jego syn Janus z Lusignan, próbował zrzucić genueńskie zwierzchnictwo. Zarówno próby dyplomatyczne, jak i zbrojne ataki na Famagustę w 1401 roku i w latach 1406–1407, również przy wykorzystaniu artylerii dostarczonej przez Wenecjan, nie powiodły się³³. Hegemonia genueńska na wyspie utrzymała się aż do 1464 roku, kiedy Famagusta została zdobyta przez wojska króla Jakuba II z Lusignan, *nota bene* wspomaganą licznymi oddziałami mameluków³⁴.

ARAGOŃCZYCY

Od drugiej połowy XIII wieku Królestwo Aragonii prowadziło intensywną ekspansję na Morzu Śródziemnym, zarówno na poziomie politycznym, jak i ekonomicznym. W 1283 roku Aragończycy odebrali Andegawenom Sycylię, a od 1311 roku kompanie katalońskie przejęły władzę w Księstwie Aten. Ponadto kupcy z Aragonii penetrowali Kretę, Cypr i Rodos, a piraci katalońscy atakowali muzułmańskie oraz chrześcijańskie statki pływające po akwenie Morza Śródziemnego³⁵.

W 1289 roku Hugon z Brienne, wnuk króla Cypru Hugona I z Lusignan, bezskutecznie walcząc o sukcesję w Królestwie Jerozolimskim, zaoferował swoje wątpliwe prawa do korony cypryjskiej władcy Aragonii Alfonsowi III. Wcześniej również próbował bezskutecznie zorganizować wyprawę przeciwko wyspie³⁶. Kilkanaście lat później w Caltabelotta Andegawenowie „zaocznie” zaoferowali Aragończykom Cypr w zamian za Sycylię, o czym wspominałem wcześniej³⁷.

Na przełomie XIII i XIV wieku władcy Królestwa Cypru rozpoczęli poszukiwania dworu zachodnioeuropejskiego, który mógłby stanowić oparcie dla ich dynastii na arenie międzynarodowej. Na propozycje mariażu chętnie odpowiedzieli władcy Królestwa Aragonii, którzy liczyli, że w ten sposób uda się im przejąć kontrolę nad Cyprem. W tym celu od 1311 roku trwały negocjacje między dworem aragońskim a królem Cypru Henrykiem II z Lusignan (1285–1324) na temat małżeństwa siostry władcy wyspy, Marii

³¹ *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 492; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 435.

³² *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 351; L. Machairas, op. cit., vol. I, § 614–615; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 493, vol. II, s. 258; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 435.

³³ L. Machairas, op. cit., vol. I, § 634–635; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 448–449, 458–459.

³⁴ P.W. Edbury, *The Lusignan Kingdom...*, s. 23; idem, *Łaciński Wschód 1291–1669* [w:] *Historia krucjat*, pod red. J. Riley-Smith, Warszawa 2000, s. 319; D. Alastos, op. cit., s. 211–219; G. Home, op. cit., s. 65–67.

³⁵ N. Coureas, *The Influence of the Kingdom of Aragon in Cyprus, Rhodes, Latin Greece and Mamluk Egypt during the Later Middle Ages, 1276–1479*, „Κυπριακαί Σπουδαί, Τόμος ΕΒ- ΕΙ” 1998–1999, s. 211.

³⁶ E. Lourie, *An offer of the suzerainty and escheat of Cyprus to Alphonso III of Aragon by Hugh de Brienne in 1289*, „English Historical Review” 1969, nr LXXXIV, s. 101–108; P.W. Edbury, *The Disputed Regency...*, s. 8; N. Housley, *Charles II of Naples and the Kingdom of Jerusalem*, „Byzantion” 1984, vol. LIV, s. 533.

³⁷ S. Runciman, *Nieszpory Sycylijskie...*, s. 285–286.

z Lusignan, z królem Aragonii Jakubem II Sprawiedliwym. Aragończycy żywili nadzieję, że w przypadku bezpotomnej śmierci Henryka II Maria, będąca córką króla Cypru i tytularnego króla jerozolimskiego, nabeędzie prawa do tronu cypryjskiego. Jednak bardzo ambitne plany Jakuba II, których celem było umieszczenie Cypru na liście aragońskich posiadłości śródziemnomorskich, nie zostały zrealizowane. Maria z Lusignan, która poślubiła Jakuba II w 1315 roku, zmarła bezpotomnie kilka lat później, w 1322 roku³⁸.

Kolejnym etapem aragońskich planów wobec Cypru był ślub Konstancji, córki króla Sycylii Fryderyka II, z królem Henrykiem II z Lusignan w 1317 roku. Jednak również ta para nie miała potomstwa, a tron Cypru przypadł wnukowi Henryka II, Hugonowi IV z Lusignan³⁹. On z kolei wydał w 1337 roku swoją córkę Eschiwę za Ferdynanda, wicehrabiego Omelas, który był przyrodnim bratem króla Majoroki, Jakuba II z dynastii aragońskiej. Małżeństwo również nie było udane, gdyż Hugon IV wszedł w spór ze swoim zięciem, który w 1342 roku pospiesznie opuścił wyspę⁴⁰.

Ostatni rozdział mariaży między dworem aragońskim a cypryjskim zapisał syn Hugona IV, Piotr I z Lusignan – krzyżowiec i zdobywca Aleksandrii. Poślubił on w 1353 roku Eleonorę z Gandii, córkę Don Pedro Aragońskiego, hrabiego Ribagorza, Ampurias i Prades, który był młodszym synem króla Aragonii Jakuba II⁴¹. Jednak Eleonora nie zbliżyła Aragonii do Cypru, gdyż okazała się bardzo złą żoną. Przy pomocy zbuntowanych feudałów najprawdopodobniej doprowadziła do zamordowania męża 17 stycznia 1369 roku⁴².

W kolejnych latach miejsce politycznych zabiegów Królestwa Aragonii zajęły próby narzucenia przez nią dominacji gospodarczej połączonej z działalnością korsarską, w czym główną rolę powierzono Katalończykom. W 1401 roku wspomagali oni króla Janusa I z Lusignan w jego nieudanej próbie zrzucenia zwierzchnictwa genueńskiego⁴³. Kilkanaście lat później następny etap aragońskich kroków podjętych w stronę Cypru przedsięwziął król Alfons V (1416–1458). Wspierał on działalność korsarzy katalońskich na wodach lewantyńskich zarówno przeciwko galerom sułtana mameluków, jak i chrześcijańskim, w szczególności genueńskim. Ponadto wymógł na władcach Cypru możliwość korzystania z ich portów, a na dwór króla Janusa wysłał własnego siostrzeńca, Carcerana Juareza, który wraz z aragońskimi okrętami i oddziałami wojska wspierał działania floty katalońskiej⁴⁴. Również ówczesny wielki mistrz zakonu szpitalników

³⁸ P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 137–139; N. Coureas, *The Influence...*, s. 217.

³⁹ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 132; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 293–294.

⁴⁰ N. Coureas, *The Influence...*, s. 217; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 295–296; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 138–139, 144–145; idem, *Franks [w:] Cyprus. Society and Culture 1191–1374*, ed. A. Nicolaou-Konnari, Ch. Schabel, Leiden–Boston 2005, s. 70.

⁴¹ N. Coureas, *The Influence...*, s. 217; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 146; idem, *Franks*, s. 72.

⁴² Guillaume de Machaut, *La Prise d'Alexandrie*, ed. par L. de Mas Latrie, Geneva 1877, s. 266–271; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 425–426, vol. II, s. 112–114; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 274–276; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 332–334; N. Iorga, *Philippe de Mézières...*, s. 385–395; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 360–368.

⁴³ G. Hill, op. cit., vol. II, s. 449: w ataku na Famagustę uczestniczyło 13 galer katalońskich oraz, według weneckiego konsula na wyspie Rodos, w siłach króla Janusa służyło 400 Katalończyków (na ogólną liczbę 6 tysięcy wojska).

⁴⁴ L. Machairas, op. cit., vol. I, § 671; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 516–517; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 475.

z Rodos, Antonio Fluvian de Riviere, był Katalończykiem, co świadczy o rozległych wpływach Królestwa Aragonii w basenie śródziemnomorskim⁴⁵.

Bezkarność Katalończyków w rejonie wybrzeża syryjsko-egipskich doprowadziła w konsekwencji do inwazji mameluków na Cypr w 1426 roku i wzięcia do niewoli króla Cypru. Po klęsce Cypryjczyków aragoński handel lewantyński został zagrożony, w związku z czym król Alfons V pomógł zebrać potrzebną kwotę do uwolnienia króla Janusa⁴⁶. Następnie w 1440 roku władca Aragonii ogłosił, że bierze pod swoją opiekę Królestwo Cypru. Mimo to nie zdołał zrealizować on swoich zamierzeń do końca. Zaangażowanie Aragonii w wojny w Italii wyczerpało militarnie i ekonomicznie kraj na tyle, że nie zdołał on całkowicie przejąć kontroli nad Cyprem. Ponadto, kiedy po śmierci Alfonsa V w 1458 roku Królestwo Aragonii zostało ogarnięte wojną domową, Aragończycy mogli się już tylko przyglądać, jak Wenecjanie stopniowo przejmują kontrolę nad wyspą, która stała się definitywnie częścią ich imperium w 1489 roku⁴⁷.

MAMELUCY

Pierwszy bezpośredni kontakt Królestwa Cypru z mamelukami miał miejsce w maju 1271 roku, kiedy przeciwko wyspie została wyekspediowana flota sułtana Bajbarsa. Wyprawa zakończyła się klęską, co trwale powstrzymało muzułmanów od kolejnych wypraw⁴⁸. Przez kolejnych kilkadziesiąt lat Cypr nie leżał w zasięgu zainteresowania mameluków. Dopiero na skutek zniszczenia w 1365 roku Aleksandrii przez krzyżowców króla Cypru Piotra I kolejni władcy Egiptu powrócili do planów opanowania wyspy⁴⁹. Dodatkowym argumentem przemawiającym za zajęciem wyspy stała się wspomniana wcześniej działalność katalońskich piratów, element aragońskiej polityki we wschodniej części Morza Śródziemnego⁵⁰. W latach 1424–1425 muzułmanie dwukrotnie złupili Li-

⁴⁵ A.S. Atiya, *The Crusade in the Later Middle Ages*, London 1938, s. 533; N. Coureas, *The influence...*, s. 221; idem, *Trade...*, s. 428.

⁴⁶ *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 507–508; L. Machairas, op. cit., vol. I, § 704; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 366; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 490. Za swoje zasługi dla króla Cypru Carceran Suarez został nagrodzony ręką królewskiej córki oraz urzędem admirała floty cypryjskiej.

⁴⁷ E. Ashtor, *Levant trade in the Later Middle Ages*, Princeton 1983, s. 308–311, 336–343, 486–489; G. Hill, op. cit., vol. III, s. 503–504, 664; N. Coureas, *The Influence...*, s. 221–222; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 146.

⁴⁸ Al-'Aini, *Fallito attacco a Cipro* [w:] *Storici Arabi delle Crociate*, a cura G. Francesco, s. 302–304; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 359–376, s. 167; P.W. Edbury, *The Kingdom...*, s. 92; idem, *The Lusignan Kingdom...*, s. 17; D. Alastos, op. cit., s. 159.

⁴⁹ D. Alastos, op. cit., s. 203; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 359–376, 376, 468; P.W. Edbury, *The Crusading policy of King Peter I of Cyprus, 1359–1369* [w:] *The Eastern Mediterranean Lands in the Period of Crusades*, ed. P.M. Holt, Warminster 1977, s. 99; idem, *The Kingdom...*, s. 170–171; K.M. Setton, op. cit., vol. I, Philadelphia 1976, s. 283.

⁵⁰ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 506; N. Coureas, *Profits and Piracy: Commerce between Cyprus and Catalonia from 1291 to 1420*, „Επετηρίς Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών” 1997, nr XXIII, s. 55; idem, *The Influence...*, s. 220; E. Ashtor, op. cit., s. 222–236; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 470: Załogi katalońskich galer były wyjątkowo odważne i... bezczelne. W 1416 roku osiem kog katalońskich wpłynęło do portu w Aleksandrii i zaatakowało zakotwiczone statki muzułmańskie. Katalończycy

massol, sprawdzając jednocześnie system obrony wyspy⁵¹. W lipcu następnego roku flota 180 okrętów egipskich wysadziła desant na południowym wybrzeżu Cypru⁵². Po kilku dniach siły cypryjskie zostały rozgromione w bitwie pod Chirokitią, na południe od Nikozji⁵³. W wyniku tej klęski do niewoli muzułmańskiej dostał się król Janus z Lusignan, który następnie został upokorzony, prowadząc pochód jeńców zaprezentowany przed sułtanem Al-Aszrafem Barsbajem w Kairze⁵⁴. Co prawda, władca Egiptu zwrócił wolność Janusowi, jednak za cenę podpisania przez niego upokarzającego traktatu. W myśl jego postanowień wyspa została obłożona rocznym trybutem w wysokości 5 tysięcy dukatów, wolność kosztowała króla Cypru 200 tysięcy dukatów, a sam Janus został zmuszony do uznania zwierzchnictwa sułtana, który oficjalnie został wicekrólem Cypru⁵⁵.

Następstwem nierozważnej polityki króla Cypru Janusa z Lusignan i uległości wobec korsarstwa katalońskiego była utrata suwerenności przez wyspę, która zaczęła odgrywać rolę protektoratu mameluków. W latach 1440–1444 wyspa była wykorzystywana jako baza wypadowa dla floty egipskiej atakującej siedzibę zakonu szpitalników na Rodos⁵⁶. Jednocześnie mamelucy dbali o zabezpieczenie swoich interesów na wyspie i kiedy była ona zagrożona atakiem emira Alayi, sułtan Az-Zahir Sajf ad-Din Dżakmak w 1450 roku wysłał okręty w celu obrony swojej cypryjskiej posiadłości⁵⁷. Dopiero w 1464 roku Jakub II z Lusignan podstępnie zlikwidował garnizony mameluków na wyspie, najpierw wykorzystując je do walki o władzę ze swoją przyrodnią siostrą, Szarlotą z Lusignan,

---

rozpoczęli również oblężenie miasta, jednak po kilku dniach odpłynęli. Do kolejnego, spektakularnego incydentu doszło w 1422 roku, kiedy przechwycono okręt, którym płynął prezent od sułtana Egiptu Al-Aszrafa Barsbaja (1422–1438) dla władcy państwa osmańskiego, Murada II.

⁵¹ L. Machairas, op. cit., vol. I, § 651–659; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 499–502, vol. II, s. 268–271; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 506–507; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 357–359; M.M. Ziada, *Mamluk Conquest of Cyprus in the Fifteenth Century*, „Bulletin Faculty of Arts, Egyptian University of Cairo” 1933, vol. I, s. 94–98; idem, J.L. La Monte, *Bedr ed-Dîn al-'Aini's Account of the Conquest of Cyprus (1424–1426)* [w:] *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves*, vol. VII, 1939–1944, s. 241–264; A.S. Atiya, op. cit., s. 471; H. Luke, *The Kingdom of Cyprus, 1369–1489* [w:] *A History of the Crusades*, ed. K.M. Setton, H.W. Hazard, vol. III, Madison 1969–1989, s. 372.

⁵² E. de Lusignan, op. cit., § 59b–60; *Description de toute l'isle de Chypre...*, § 154b–155; *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 499–514, vol. II, s. 268–287; M.M. Ziada, *Mamluk Conquest...*, vol. I, s. 90–113, vol. II, s. 37–42; A.S. Atiya, op. cit., s. 471–473; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 506–514; L. Machairas, op. cit., vol. I, § 651–701; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 356–370.

⁵³ H. Luke, op. cit., s. 373; N. Coureas, *The influence...*, s. 221; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 478–481; G. Home, op. cit., s. 63–64; D. Alastos, op. cit., s. 204.

⁵⁴ N. Coureas, *Trade between Cyprus and the Mamluk Lands in the Fifteenth Century, with special reference to Nicosia and Famagusta* [w:] *Orientalia Lovaniensia Analecta*, eds. U. Vermeulen, K.D' Hulster, vol. V: *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras (no. 169)*, Leuven, 2007, s. 421; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 486, 490.

⁵⁵ *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 507–508; L. Machairas, op. cit., vol. I, § 704; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 366; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 486, 490; D. Alastos, op. cit., s. 204–205; N. Coureas, *Trade...*, s. 421.

⁵⁶ A.S. Atiya, op. cit., s. 474–475; K. Herquet, *Charlotta von Lusignan und Caterina Cornaro, Königinnen von Cypern*, Regensburg 1870, s. 89; R. Irwin, *Islam a ruch krucjatowy 1096–1699* [w:] *Historia krucjat*, pod red. J. Riley-Smitha, Warszawa 2000, s. 266.

⁵⁷ H. Rabie, *Mamluk Campaigns Against Rhodes (A.D. 1440–1444)* [w:] *The Islamic World from Classical to Modern Times*, ed. C.E. Bosworth, Princeton 1989, s. 281–286; G. Hill, op. cit., vol. III, s. 521.

a później do odzyskania Famagusty z rąk Genuńczyków⁵⁸. Mamelucy nie byli w stanie już odzyskać kontroli nad Cyprem, nie przeszkadzili też Wenecji w zagarnięciu wyspy, zadawalając się corocznym trybutem w wysokości 16 tysięcy dukatów, a następnie sami upadli w 1517 roku pod naporem Wysokiej Porty⁵⁹.

SABAUDCZYCY

Pierwsze związki dynastii Lusignan z dworem sabaudzkim miały miejsce w sierpniu 1431 roku. Wówczas król Cypru Janus z Lusignan (1398–1432), szukając oparcia w walce z okupacją mamelucko-genueńską, porozumiał się z władcą Księstwa Sabaudii Amadeuszem VIII w kwestii ślubu ich dzieci. Na jego mocy córka Janusa, Anna z Lusignan, miała poślubić syna Amadeusza VIII, również Amadeusza⁶⁰. Jednak książę Amadeusz niebawem zmarł, a jego miejsce zajął brat Ludwik, który po abdykacji ojca przejął władzę w Sabaudii w 1434 roku⁶¹. Po śmierci Janusa koronę Cypru otrzymał jego syn Jan II z Lusignan (1432–1458)⁶². Nie spodziewał się wówczas, że jego szwagier, książę sabaudzki Ludwik, mąż Anny z Lusignan, *nota bene* siostry króla Cypru, planuje ekspedycję mającą na celu podbicie Cypru. W tym celu w 1450 roku Ludwik prowadził tajne negocjacje z Genuą, która miała wystawić i wyekwipować niezbędną do wyprawy flotę. W zamian władca Sabaudii zobowiązał się przestrzegać wszystkich praw, przywilejów i prerogatyw przyznanych kupcom genueńskim, zarówno na terenie Królestwa Cypru, jak i na innych obszarach kontrolowanych przez Księstwo Sabaudii. Niestety, planowana wyprawa była na tyle otoczona tajemnicą, że nie znamy jej szczegółów, m.in. dlaczego nie została zrealizowana⁶³.

W lipcu 1458 roku zmarł król Cypru Jan II z Lusignan, a władzę po nim na wyspie objęła córka Szarlota. Po tym jak jej pierwszy mąż, książę Coimbry Jan, wnuk króla Portugalii Jana I, został otruty przez matkę Szarloty, Helenę Paleolog, poślubiła ona przedstawiciela sabaudzkiej linii książęcej, Ludwika geneńskiego, w czym zapewne pomogła

⁵⁸ P.W. Edbury, *The Lusignan Kingdom...*, s. 23; idem, *Łaciński Wschód 1291–1669*, s. 319; D. Alastos, op. cit., s. 211–219; G. Home, op. cit., s. 65–67.

⁵⁹ D. Quirini–Popławska, op. cit., s. 152; H. Inalcik, *Imperium Osmańskie. Epoka klasyczna 1300–1600*, Kraków 2006, s. 45, 53; S. Grzybowski, *Odkrywanie świata [w:] Wielka Historia Świata*, pod red. S. Grzybowskiego, t. VI, Kraków 2005, s. 567.

⁶⁰ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 525, vol. III, s. 17–23; *Nouvelles Preuves de l'Histoire de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan*, Bibliothèque de l'École des chartes, t. XXXV, Paris 1873, deuxième livraison, s. 140–144; G. Hill, op. cit., vol. III, s. 494.

⁶¹ L. Machairas, op. cit., vol. I, § 625; L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. III, s. 20; G. Hill, op. cit., vol. III, s. 494: 4 października 1433 roku w Nikozji zostało zawarte małżeństwo *per procura* pomiędzy Anną z Lusignan a reprezentantem księcia Ludwika. Sama Anna wraz z towarzyszącą jej świtą niebawem opuściła Cypr i dotarła do Nicei w listopadzie tegoż roku.

⁶² *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, vol. I, s. 515; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 371.

⁶³ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. III, s. 67–72; L. de Mas Latrie przedrukował w swoim dziele treść zawartego porozumienia między księciem Ludwikiem a dożą genueńskim, Piotrem di Campofregoso.

przebywająca na dworze sabaudzkim Anna z Lusignan⁶⁴. Ślub odbył się w Nikozji 4 października 1459 roku, a trzy dni później Ludwik został koronowany na króla Cypru⁶⁵.

Jednak zmarły Jan II z Lusignan posiadał również syna z nieprawego łoża, Jakuba, który dzięki swojemu ojcu został w 1456 roku arcybiskupem Cypru⁶⁶. Jakub nie pogodził się z faktem, że Szarlota przejęła kontrolę nad Cyprem, w związku z czym podjął próbę przejęcia władzy na wyspie. Korzystając z pomocy mameluków, zdobył we wrześniu 1460 roku Nikozję, a w 1463 roku został koronowany na króla, przyjmując imię Jakub II. Szarlota musiała schronić się w Kyrenii, skąd wobec niemożności prowadzenia dalszej walki odpłynęła wraz z mężem do Italii. Następnie próbowała bezskutecznie przekonać papieża, aby pomógł jej odzyskać władzę na wyspie⁶⁷.

W lipcu 1464 roku Szarlocie i Ludwikowi urodził się syn, jednak nie przeżył miesiąca. Poszukując sposobu na odzyskanie tronu Cypru, Szarlota adoptowała Alfonsa Aragońskiego, który był synem z nieprawego łoża króla Neapolu Ferdynanda II. Na wieść o śmierci Jakuba II w czerwcu 1473 roku rozpoczęła usilne starania o doprowadzenie do małżeństwa Alfonsa z córką zmarłego Jakuba II z Lusignan, również o imieniu Szarlota⁶⁸. Ponadto sytuacja na Cyprze sprzyjała Szarlocie, gdyż wybuchł antywenecki spisek mający na celu przekazanie władzy Aragończykom⁶⁹. Zaręczyny Alfonsa i Szarloty odbyły się w kwietniu 1474 roku. Jednak młodziutka Szarlota została pojmana przez Wenecjan i zmarła w wieku zaledwie dwunastu lat w więzieniu w Padwie w 1480 roku⁷⁰.

W dniu 26 lutego 1485 roku, wobec braku możliwości prowadzenia dalszych zabiegów zmierzających do odzyskania tronu cypryjskiego oraz z drugiej strony z konieczności pokrycia kosztów własnego utrzymania w Rzymie, Szarlota scedowała za roczną pensję w wysokości 4300 florenów prawa do tronu Cypru na Karola I Sabaudzkiego (1482–1490), prawnuka króla Janusa z Lusignan. Karol I oczywiście obok tytułu księcia Sabaudii przyjął tytuł króla Cypru, Jerozolimy i Armenii, a Sabaudczycy od tego mo-

⁶⁴ K. Herquet, *Charlotta von Lusignan...*, s. 118; *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 372; G. Hill, op. cit., vol. III, s. 531–536.

⁶⁵ P.W. Edbury, *Redating the death of King Henry I of Cyprus* [w:] *Dei gesta per Francos. Crusader studies in honour of Jean Richard (Grivaud)*, ed. M. Balar, 2001, s. 317–338, 335.

⁶⁶ *Chronique de l'île de Chypre...*, s. 372.

⁶⁷ N. Coureas, *Apple of Concord...*, s. 454.

⁶⁸ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. III, s. 345; idem, *Nouvelles Preuves de l'Histoire de Chypre...*, t. XXXIII, première livraison, s. 26, 30, 33–35, 37; W.H. Rüdert-Collenberg, *Janus-Eugenio et Juan, les fils illégitimes du dernier roi de Chypre, Jacques II. Les personages les plus tragiques de la dynastie* [w:] *Actes du Colloque Les Lusignan et l'Outre-mer 1993*, ed. C. Mutafian, Poitiers 1995, s. 260–275; również dwóch innych synów Jakuba II z Lusignan – Janus (lub Eugeniusz) i Jan – wysuwało roszczenia do tronu cypryjskiego długo po śmierci ojca. Najprawdopodobniej początkowo obydwaj byli więzieni przez Wenecjan w Padwie pomiędzy 1502 a 1512 roku. Kiedy pozycja Wenecjan na Cyprze stała się niezagrożona, synowie Jakuba II opuścili padewskie więzienia. Wówczas obydwaj otrzymali od papieża Leona X w 1520 roku pensję, która pozwalała im się utrzymać w Rzymie. Jan w latach 1519–1523 przebywał w Rzymie oraz Wiedniu, a następnie wyjechał do Stambułu, gdzie przed śmiercią w 1536 roku zapisał wszystkie swoje prawa, w tym również do tronu Cypru, bliżej nieznanego Ludwice Rossea. Z kolei Jan przebywał w Rzymie do 1530 roku. Później przeniósł się do Wenecji, gdzie mieszkał aż do śmierci w 1552 roku.

⁶⁹ D. Quirini-Popławska, op. cit., s. 151.

⁷⁰ L. de Mas Latrie, *Nouvelles Preuves de l'Histoire de Chypre...*, t. XXXIII, première livraison, s. 16, 20.

mentu uważali się za spadkobierców władców z dynastii Lusignan⁷¹. Interesujący epilog w sabaudzkich staraniach o Cypr zapisała Wysoka Porta, która w 1564 roku, poszukując sposobu na opanowanie weneckiego Cypru, bezskutecznie proponowała Emanuelowi Filibertowi zajęcie wyspy, do której władca Sabaudii rościł sobie prawa⁷².

WENECJANIE

Aż do krucjaty w 1204 roku największym partnerem handlowym Cesarstwa Bizantyjskiego była Wenecja. W związku z tym również przywileje przyznane przez Konstantynopol Signorii zostały rozciągnięte na Cypr. Największe posiadłości Wenecjanie posiadali w Limassol, jednak to nie obywatele Republiki św. Marka cieszyli się względami władców Cypru, którzy na początku swojego panowania faworyzowali Pizańczyków⁷³.

Od początku XIV wieku Wenecja stopniowo otrzymywała coraz większe przywileje na wyspie, a już od końca tego stulecia stosunki między Signorią a Królestwem Cypru, wobec wspólnego wroga, jakim była Genua, układały się coraz lepiej. Król Janus z Lusignan prowadził tajne negocjacje z Wenecjanami w sprawie wyekwipowania oddziałów potrzebnych do wyparcia Genuńczyków z Famagusty. Ponadto bardzo często otrzymywał pomoc wojskową od Wenecjan (m.in. dzięki Signorii na początku XV w. na Cyprze pojawiła się artyleria)⁷⁴.

Wenecjanie prowadzili bardzo sprawną politykę ekonomicznego i politycznego uzależnienia wyspy od republiki. Mimo że Cypr był kontrolowany przez Genuę i sultanat mameluków, to właśnie Wenecjanie stopniowo nabywali na wyspie kolejne posiadłości oraz kontrolowali produkcję soli (Limassol, Larnaka) i uprawę trzciny cukrowej (Episkopi)⁷⁵. Również w drugiej połowie XV stulecia Republika św. Marka bacznie obserwowała polityczno-dynastyczne zawirowania wokół Cypru. Z jednej strony w lipcu 1472 roku doprowadziła do ślubu swojej poddanej Katarzyny Cornaro z królem Jakubem II z Lusignan, z drugiej zaś przecinała wszelkie możliwe zewnętrzne próby zdobycia tronu cypryjskiego, jak np. poprzez uwięzienie młodziutkiej Szarloty z Lusignan w Padwie⁷⁶.

W 1473 roku zmarł Jakub II, a jego syn i następca Jakub III z Lusignan (1473–1474), który urodził się jako pogrobowiec, zmarł w roku następnym. Owdowiała po Jakubie II

⁷¹ Idem, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. III, s. 151.

⁷² G. Hill, op. cit., vol. III, s. 842–843; Ł. Burkiewicz, *The Cypriot Jews...*, s. 55.

⁷³ S. Painter, *The Third Crusade : Richard the Lionhearted and Philip Augustus* [w:] *History of Crusades*, ed. K.M. Setton, Madison–Milwaukee–London 1969, s. 53; S. Runciman, *Dzieje...*, t. III, s. 88; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 42; N. Coureas, *Economy*, s. 115–116, 119–120, 134.

⁷⁴ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 456, 459–460; G. Hill, op. cit., vol. II, s. 438–439, 452–453.

⁷⁵ L. de Mas Latrie, *Histoire de l'île de Chypre...*, vol. II, s. 99–100; B. Arbel, *The Economy of Cyprus during the Venetian Period (1473–1571)* [w:] *The Development of the Cypriot Economy from the Prehistoric Period to the Present Day*, ed. V. Karageorghis, D. Michaelides, Nicosia 1996, s. 186–187; N. Coureas, *Economy*, s. 107–108.

⁷⁶ D. Quirini-Popławska, op. cit., s. 151; L. de Mas Latrie, *Nouvelles Preuves de l'Histoire de Chypre...*, t. XXXIII, première livraison, s. 16, 20.

żona Katarzyna Cornaro, po śmierci syna mimo sabaudzkich i aragońskich roszczeń, rządziła samodzielnie jeszcze kilkanaście lat, po czym abdykowała w 1489 roku, przekazując wyspę swojej ojczyźnie – Wenecji⁷⁷.

POLSKI EPILOG

Rzecz ciekawą pozostaje fakt, że również Polska mogła związać się z Królestwem Cypru. W marcu 1432 roku do Wiślicy, gdzie wówczas przebywał król Władysław Jagiełło, dotarło liczące ponad 200 osób poselstwo króla Cypru Janusa z Lusignan, na czele którego stał m.in. rycerz polskiego pochodzenia, a mieszkający na Cyprze Piotr z Bnina⁷⁸. Poselstwo poprosiło króla Polski o udzielenie pożyczki na walkę z mamelukami, którzy narzucili wyspie swoje zwierzchnictwo, w zamian oferując Władysławowi dwa głosy z trzech w kwestiach dotyczących wyspy oraz 2/3 dochodów osiąganych w Królestwie Cypru. Aby scementować porozumienie, król Janus prosił, aby jego jedyny syn Jan poślubił córkę Jagiełły – Jadwigę⁷⁹. Niestety, do zawarcia sojuszu z Cypryjczykami nie doszło – Jadwiga zmarła kilka miesięcy przed przybyciem poselstwa do Polski (8 grudnia 1431), skarbiec Jagiełły świecił pustkami, a sam król, wobec zagrożenia państwa ze strony Tatarów, Krzyżaków, Świdrygiełły i Zygmunta Luksemburskiego, nie był w stanie podjąć się wyprawy w celu objęcia wyspy na czas spłaty pożyczki⁸⁰. Jednak pamięć o wizycie w Polsce i życzliwym przyjęciu przez króla Jagiełłę pozostała mocna, co poświadcza list datowany na 3 sierpnia 1434 roku, przesłany przez kardynała

⁷⁷ P.W. Edbury, *The Lusignan Kingdom of Cyprus and its Muslim Neighbours*, Nicosia 1993, s. 23; idem, *Łaciński Wschód 1291–1669* [w:] *Historia krucjat*, pod red. J. Riley-Smitha, Warszawa 2000, s. 319; D. Quirini-Popławska, op. cit., s. 151–152; G. Hill, op. cit., vol. III, s. 548, 561–563, 590–591, 821–823; D. Alastos, op. cit., s. 211–219; G. Home, op. cit., s. 65–67.

⁷⁸ Mathiae de Mechovia [Maciej z Miechowa], *Chronica Polonorum*, Cracoviae 1521, liber IV, c. LII, s. CCXCIX [Małopolska Biblioteka Cyfrowa, www.mbc.malopolska.pl]; *Joannis Długossii seu Longini canonici Cracoviensis Historiae Polonicae*, libri XII [w:] *Joannis Długosz canonici Cracoviensis Opera Omnia*, cura A. Przeździecki edita, tomus XIII, Cracoviae 1867, s. 477 [lub nowe wydanie kroniki: *Joannis Długossii, Annales seu Cronicae incliti regni poloniae liber undecimus et liber duodecimos 1431–1444*, Varsoviae 2001, s. 62–63]; M. Strykowski, *Kronika Macieja Strykowskiego niegdyś w Królewcu drukowana*, ks. XVI, Warszawa 1766, s. 543 [Podlaska Biblioteka Cyfrowa, www.pbc.biaman.pl]; Ł. Gołębiowski, *Panowanie Władysława Jagiełły*, Warszawa 1846, s. 380; *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J., powiększony dodatkami z późniejszych autorów, rękopisów, dowodów urzędowych i wydany przez Jana Nep. Bobrowicza*, t. II, Lipsk 1839, s. 257; M. Cromer, *Martini Cromeri Varmiensis Episkopi Polonia: siue de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Coloniae 1586, s. 306–307 [Polska Biblioteka Internetowa Biblioteki Narodowej w Warszawie, http://pbi.edu.pl].

⁷⁹ M. Cromer, op. cit., s. 306–307; M. Strykowski, op. cit., s. 543; Mathiae de Mechovia, op. cit., liber IV, c. LII, s. CCXCIX; *Joannis Długossii...*, s. 478; L. Machairas, op. cit., vol. I, § 705; *Herbarz Polski...*, t. II, s. 257; Ł. Gołębiowski, op. cit., s. 381.

⁸⁰ *Joannis Długossii...*, s. 478; M. Strykowski, op. cit., s. 543; Ł. Gołębiowski, op. cit., s. 381; K. Baczkowski, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370–1506)* [w:] *Wielka historia Polski*, t. II, Kraków 2003, s. 135–137.

Cypru Hugona z Lusignan do króla Władysława III Warneńczyka, w którym duchowny przekazał kondolencje z powodu śmierci Jagiełły⁸¹.

***

Opanowanie bizantyńskiego Cypru przez Franków otworzyło nowe możliwości penetracji Lewantu przez krzyżowców oraz kupców z zachodniej Europy. Przede wszystkim zabezpieczyło drogi zaopatrzenia państw łacińskich w Ziemi Świętej oraz stworzyło lepsze możliwości wymiany handlowej na linii Wschód–Zachód. Kiedy królowie Cypru stali się również władcami jerozolimskimi, a później jego spadkobiercami, ranga ich państwa znacznie wzrosła. Ponadto gospodarka Cypru świetnie prosperowała – po upadku Akki (1291) port w Famaguście pośredniczył w handlu między chrześcijanami a muzułmanami, a wyspa dostarczała wiele atrakcyjnych towarów – sól, trzcinę cukrową, wino, oliwę, drewno oraz zboże.

Jednak z drugiej strony powyższe rozważania dobitnie ukazują słabnącą politycznie pozycję dynastii Lusignan, która od końca XIV wieku mogła się tylko przyglądać rozgrywkom państw śródziemnomorskich pragnących przejąć kontrolę nad Cyprzem. Wraz ze śmiercią najwybitniejszego króla Cypru, zdobywcy Aleksandrii, Piotra I z Lusignan (1359–1369), skończył się światły okres dla wyspy, w którym wpływała ona na kreowanie polityki międzynarodowej we wschodniej, choć nie tylko, części Morza Śródziemnego. Od tego momentu Cypr był już tylko przedmiotem zabiegów i rywalizacji, zarówno dyplomatycznych, ekonomicznych, jak i militarnych podejmowanych przez państwa śródziemnomorskie.

Powyższy szkic z pewnością nie wyczerpuje tematyki przedmiotu, jednak bez wątpienia jest wstępem do szerszych badań nad tytułową kwestią, niezwykle ważną dla zobrazowania średniowiecznej sytuacji polityczno-ekonomicznej Morza Śródziemnego.

THE KINGDOM OF CYPRUS AS AN OBJECT OF INTEREST TO MEDITERRANEAN COUNTRIES BETWEEN 1192–1489. A SKETCH OF THE PROBLEM

Under the rule of the French Lusignan dynasty, Cyprus quickly became the focus of interest to other countries: Sicily under the reign of the Hohenstaufen, Anjou and Aragon houses, Italian countries of Genoa, Venice and Duchy of Savoy, England and African Mamluk Sultanate. Initially the interest was based on political reasons, however, with the arrival of the Crusaders to the Holy Land and then the development of trade with Muslims there were economic reasons for seizing power over the island.

---

⁸¹ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti, tomus II: 1382–1445, collectium opera A. Lewicki [w:] Monumenta Medii Aevi Historica res Gestas Poloniae Illustrantia, t. XII, Cracoviae 1891, list nr 223, s. 332–333.*

What is more, the above deliberation clearly reveals the declining political position of the Lusignan dynasty who starting from the end of the 14th century could only observe how Mediterranean countries fought for control over Cyprus. After the death of Peter I of Cyprus (1359–1369), the most prominent king and the conqueror of Alexandria, the period of glory, when the island influenced international policy mostly – though not only – in the eastern region of the Mediterranean Sea, came to an end. From then on Cyprus was merely a subject of diplomatic, economic as well as military efforts and conflicts undertaken by Mediterranean countries.

The present paper does not assume to exhaust the subject. However, it is an introduction to a broader research on the matter in question which is immensely relevant for depicting the medieval political and economic situation in the Mediterranean Sea region.